

Ryszard Brodowski

Zachować pamięć

Palestra 46/1-2(529-530), 174-178

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zachować pamięć

W 62 rocznicę powstania Polskiego Państwa Podziemnego odbyła się 28 września 2001 r. w auli Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego uroczysta sesja naukowa zorganizowana przez Zarząd Okręgu „Małopolska” Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Miała ona dwojaki charakter. Była jeszcze jednym, złożonym przez pokolenie wojny, świadectwem prawdy o tragicznych dziejach narodu polskiego i zarazem jego niezłomnej walce o wolność Ojczyzny po 1 września 1939 roku, jednocześnie zaś była propozycją naukowego oglądu problematyki związanej z powstaniem i działalnością Polskiego Państwa Podziemnego. Sesję otworzył rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. dr hab. Franciszek Ziejka. W przemówieniu swoim przedstawił wkład środowiska naukowego, związanego z Wszechnicą Jagiellońską, w funkcjonowanie poszczególnych struktur podziemnych ówczesnej Polski, w szczególności zaś struktury naukowej i edukacyjnej. Przypomniął, że dzięki tajnym wykładom Uniwersytetu Jagiellońskiego do końca wojny studia ukończyło ok. 800 osób, przeprowadzano również obrony prac doktorskich, a ponadto uniwersyteccy uczeni walczyli w szeregach Armii Krajowej.

Przewodniczenie sesji organizatorzy powierzyli byłemu ministrowi sprawiedliwości, adw. Zbigniewowi Dyce, żołnierzowi „Szarych Szeregów”. Z uznaniem też zostały przyjęte jego komentarze i uzupełnienia, towarzyszące wygłaszanym referatom.

Ideą sesji było przedstawienie obrazu polskiego podziemia wraz z jego duchową genezą, obejmującą Polskę międzywojenną oraz z kształtem jego dziedzictwa patriotycznego we współczesnej Polsce. Taka też była tematyka wygłoszonych referatów. Przedstawili je kolejno: prof. dr hab. Stanisław Grodziski: POLSKA ODRODZONA: TRUD I ROLA DZIEJOWA, prof. dr hab. Grzegorz Mazur: POLSKIE PAŃSTWO PODZIEMNE: POWSTANIE, EWOLUCJA, DRAMATY, prof. dr hab. Anna Rażny: WSPÓŁCZESNY POLSKI PATRIOTYZM.

Nadmienić należy, że w sesji udział wzięli prezesi okręgów ŚZZAK, ks. infułat Stanisław Małyśiak – żołnierz Armii Krajowej i jednocześnie kapelan ŚZZAK, wojewoda małopolski – Ryszard Masłowski, przedstawiciele władz miejskich, stowarzyszeń i organizacji społecznych. Licznie reprezentowane było środowisko sędziowskie i adwokackie. Obecni byli m.in. Wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Krakowie, sędzia Jerzy Bess, Wiceprezes Naczelnej Rady Adwokackiej, adw. Marek Anczyk, Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Krakowie, adw. Lech Ławrowski.

Ze względu na wagę poruszonych problemów konieczne wydaje się przytoczenie przygotowanych przez autorów też ich wystąpień.

Ryszard Brodowski

POLSKA ODRODZONA: TRUD I ROLA DZIEJOWA

W toku przebudowy politycznej Europy po pierwszej wojnie światowej, najtrudniejsze zadanie przypadło społeczeństwu polskiemu. Odrodzenie państwa polskiego nie polegało bowiem na prostym jego wyodrębnieniu się, jak Czech i Węgier z monarchii habsburskiej, Litwy, Łotwy i Estonii z rozpadającej się Rosji carskiej, jak przyłączenie Słowenii i Chorwacji do istniejącej już Serbii, z czego powstać miała Jugosławia.

Odradzało się państwo, którego suwerenny byt polityczny przerwany został w XVIII wieku, nie mogło więc stanowić prostej kontynuacji ustrojowej ówczesnej Rzeczypospolitej. Co więcej: powstawało z terytoriów, zamieszkałych wprawdzie przez jeden naród, który skutecznie bronił swej odrębności, ale przez kilka pokoleń żyć musiał w ramach trzech różnych systemów politycznych i prawnych. Scalanie tych dzielnic, i to w warunkach zbrojnej walki o granice, a nawet – jak w 1920 roku – o być albo nie być nowego państwa, w warunkach powojennego kryzysu gospodarczego wymagało ogromnego, twórczego wysiłku.

Dzieło to zostało dokonane. W otoczeniu wrogim nowo powstającemu państwu – co miało znaleźć swój wyraz we wrześniu 1939 roku – odbudowała się republika polska o ustroju konstytucyjno-parlamentarnym, tworząc sobie od podstaw władzę centralną, własną administrację i samorząd, cały wymiar sprawiedliwości, kodyfikując z powodzeniem system prawny. Zbudowała własny, na wysokim poziomie postawiony system oświatowy. Rychło też zyskała wysokie uznanie międzynarodowe.

Nie uniknęła błędów. Kiedy w dobie scalania państwa i walki o jego granice winna była powołać do życia silną władzę centralną, zdolną podjąć ogromowi problemów – uchwaliła sobie konstytucję demokratyczno-liberalną, o przewadze parlamentu nad rządem. Z czasem musiała od tego odejść, tworząc w latach 1926–1935 system autorytarny. Nie potrafiła rozwiązać niektórych problemów, zwłaszcza tych, które wiązały się z licznymi mniejszościami narodowymi.

Przecież jednak osiągnęła sukces. Przekreślone zostały akty rozbiorowe Polski z XVIII wieku, czy decyzje Kongresu Wiedeńskiego z 1815 roku. Powstało państwo, któremu od razu przyszło odegrać ogromną rolę dziejową, dwa razy bowiem w dwudziestolecium międzywojennym zdecydowało o losach Europy. Po raz pierwszy, broniąc suwerenności w 1920 roku i uniemożliwiając postęp rewolucji październikowej na Zachód. Po raz drugi, kiedy pierwsza stawiała zbrojny opór hitleryzmowi, zmuszając do tego również swoich sojuszników.

Szans na sukces we wrześniu 1939 roku nie było; nie było jednak też żadnej alternatywy politycznej. Armia wówczas została pobita, terytorium państwa okupowane przez dwu zaborców. Naród jednak, tworząc konspiracyjne struktury polityczne i siły zbrojne, walki nie zaprzestał.

Stanisław Grodziski, UJ

POLSKIE PAŃSTWO PODZIEMNE: POWSTANIE,
EWOLUCJA, DRAMATY

Za datę powstania polskiego podziemia uważa się 27 września 1939 r., kiedy to w Warszawie gen. Michał Karaszewicz-Tokarzewski rozpoczął tworzenie Służby Zwycięstwu Polsce (SZP). Jednocześnie miało miejsce spontaniczne tworzenie wielu organizacji konspiracyjnych na terenie całego kraju; szacuje się, że wśród nich było ponad sto poważniejszych. Niektóre z nich miały jeszcze przedwojenny rodowód, jak działająca w pierwszych miesiącach okupacji w Krakowie i na Śląsku Organizacja Orła Białego (OOB), zorganizowana na bazie tzw. siatki dywersji pozafrontowej; siatki te, powstałe jeszcze na długo przed wybuchem wojny z inicjatywy Oddziału II Sztabu Głównego WP, miały prowadzić dywersję i sabotaż na terenach zajętych przez Niemców. W dniu 13 listopada 1939 r. gen Władysław Sikorski wydał rozkaz o powstaniu na miejsce SZP Związku Walki Zbrojnej (ZWZ), który 14 lutego 1942 r. został przemianowany na Armię Krajową. Podkreślić trzeba, że w latach 1939–1941 na terenie Kresów Wschodnich okupowanych przez ZSRR wobec silnego przeciwdziałania ze strony NKWD w praktyce nie udało się rozwinąć wtedy działalności; nastąpiło to dopiero po zajęciu tych terenów przez Niemców w 1941 r. Kolejne lata okupacji przynosiły rozwój liczebny polskiego podziemia wojskowego, którego liczebność w 1944 r. przekroczyła – jak się szacuje – 300 tys. ludzi.

Drugim elementem Polskiego Państwa Podziemnego była działająca w konspiracji administracja cywilna. Już w 1940 r. przybył do Warszawy płk Jan Skorobohaty-Jakubowski, posiadający nominację na tymczasowego Delegata Rządu na Kraj i odpowiednie upoważnienia. Po nim funkcje Delegata pełnili inni politycy oraz zorganizowana została cała struktura konspiracji cywilnej: funkcjonowały departamenty o charakterze resortów, a w terenie Okręgowe (obejmujące teren mniej więcej województwa) i Powiatowe Delegatury Rządu. Z nimi wiązało się funkcjonowanie w podziemiu partii politycznych, które stanowiły oparcie i dla aparatu Delegatury i dla AK. Najistotniejsze znaczenie posiadały: Polska Partia Socjalistyczna (PPS), Stronnictwo Ludowe (SL), Stronnictwo Narodowe (SN), Stronnictwo Pracy (SP), których forum współdziałania i współpracy stanowił Polityczny Komitet Porozumiewawczy (PKP). Od maja 1943 r. Delegat Rządu, Jan S. Jankowski z SP posiadał też tytuł wicepremiera, a jego trzech zastępcy, reprezentujący pozostałe partie – tytuły ministrów. Mimo wielu problemów w ramach akcji scaleniowej w skład AK weszły organizacje wojskowe tworzone przez te partie, co nadało jej charakter ogólnonarodowej armii w konspiracji. Partie te stanowiły trzeci poważny element Państwa Podziemnego. Państwo to obejmowało wiele dziedzin życia, nie tylko walkę zbrojną, ale tajne nauczanie, działania planistyczne na okres powojenny i szereg innych. Spośród ugrupowań politycznych, które nie uznawały zwierzchnictwa władz podziemnych i nie scaliły swoich formacji wojskowych z AK była komunistyczna Polska Partia Robotnicza (PPR) i skrajnie prawicowe Narodowe Siły Zbrojne (NSZ).

W 1944 r. nastąpił schyłek Polskiego Państwa Podziemnego – aresztowania dokonywane przez NKWD bezpośrednio po „Burzy”, która była okresem największego wysiłku militarnego AK oraz militarna klęska Powstania Warszawskiego i zdecydowanie niekorzystna koniunktura międzynarodowa nie pozwoliły osiągnąć żołnierzom podziemia zakładanych celów. Nie mniej jednak wnieśli oni – jak na posiadane skromne możliwości – istotny wkład w walce z Niemcami. Polskie Państwo Podziemne przeszło do historii wraz z końcem II wojny światowej, wpisując się jednocześnie do najbardziej chlubnych kart walki Polaków o wolność.

Grzegorz Mazur, UJ

WSPÓŁCZESNY POLSKI PATRIOTYZM

Ujęcie obecnego polskiego patriotyzmu oznacza nie tylko analizę świadomości patriotyczno-narodowej i obywatelskiej współczesnych Polaków, ze szczególnym uwzględnieniem zachodzących w niej negatywnych przemian, ale również zarysowanie jego pozytywnej normy, która zapewniała w przeszłości pełnię i harmonię rozwoju Polski oraz uzasadniała walkę w jej obronie. Zarówno pierwsze, jak i drugie zadanie wymaga odniesienia do takich kryteriów analizy i konstrukcji normy, które mają charakter uniwersalny i pozostają poza wpływami głównych współczesnych ideologii: kulturowej, społeczno-politycznej, ekonomicznej. Wymaga odniesienia do aksjologii narodu oraz społeczeństwa i państwa, wynikającej z tej filozofii człowieka, która jest obecna w polskiej tradycji patriotycznej i w polskim dziedzictwie kulturowym. Jest to filozofia personalizmu, zakorzeniona głęboko w cywilizacji łacińskiej, rozumianej w znaczeniu proponowanym przez Feliksa Konecznego. Patriotyzm jako postawa etyczna, obywatelska i emocjonalna uzyskuje swą treść przez odwołanie do określonej filozofii człowieka, który jest nie tylko jego podmiotem, ale również specyficznym przedmiotem. Człowiek wchodzi bowiem w taką wspólnotę, która wraz ze swą religią, kulturą i państwem tworzy w konkretnym kraju ojczyznę. W obrębie tej właśnie wspólnoty współtworzy dobro wspólne duchowe i instrumentalne. Filozofia mówi, że ontologia patriotyzmu, podobnie jak ontologia jego przedmiotu jest złożona, jednocześnie zaś etycznie prosta. Imperatyw patriotyzmu wyraża się najpełniej – według ujęcia Józefa Marii Bocheńskiego – w uczuciu i woli. W uczuciu miłości, wdzięczności i wierności wobec ojczyzny oraz woli urzeczywistniania w jej ramach dobra wspólnego na gruncie dwóch uniwersalnych zasad akcentowanych przez filozofię społeczną: personalizmu i solidaryzmu. Dokonana z tego punktu widzenia analiza współczesnego patriotyzmu prowadzi do tezy o jego destrukcji.

Przyczyny tej destrukcji są wielorakie. Wymienić należy przede wszystkim dwie podstawowe. Pierwsza – to odejście współczesnej cywilizacji zachodniej, w którą Polska wtapia się gwałtownie po 1989 roku, od podstaw cywilizacji łacińskiej. Jest to widoczne zarówno w całkowitej laicyzacji wszystkich sfer życia publicznego, jak i w

odejściu od zasady personalizmu i solidaryzmu w życiu społecznym i dobru wspólnym. Odejście od tych zasad uwalnia aspirujących do Unii Europejskiej Polaków od miłości, wdzięczności i wierności wobec ojczyzny. Drugą przyczyną to akceptacja liberalizmu jako podstawy życia współczesnego w Polsce. W ramach liberalizmu szczególnie niszcząca jest liberalna koncepcja wolności jako wolności maksymalistycznej – od wszystkich i od wszystkiego, a więc również od ojczyzny i obowiązków względem niej. Absolutyzując jednostkę, wolność liberalna nie uznaje potrzeby dobra wspólnego. Jednocześnie zaś rozbija naród i atomizuje społeczeństwo, przekształcając je w jałowe struktury i nadając im charakter akcydentalny.

W refleksji nad współczesnością pojawia się uzasadnione pytanie: czy Polska stanie się także rzeczywistością przypadkową, akcydentalną, która nie zrodzi nowej fali patriotyzmu? Historia polskości pozwala jednak żywić nadzieję, że tak nie będzie, że podjęte w okresie totalitaryzmu przez „Solidarność” dziedzictwo Polskiego Państwa Podziemnego ożyje na nowo w obecnym kryzysie duchowym.

Anna Rażny, UJ

Absolwent prawa w obliczu globalizacji usług prawnych – dyskusja panelowa

W ostatnich kilkunastu latach na świecie dokonują się znaczące przekształcenia gospodarcze – rozwija się proces globalizacji, szczególnie widoczny w dziedzinie finansów, ekonomii i komunikacji, a także prawa; rosną międzynarodowe potęgi mające często większy potencjał gospodarczy niż niejedno średniej wielkości państwo. Obserwujemy coraz większą mobilność w dziedzinie inwestycji; tworzą się międzynarodowe rynki finansowe. Jednocześnie jednak pogarsza się sytuacja na rynku pracy. Pojawiają się także nowe problemy etyczne.

Jak w tej sytuacji odnajdują się prawnicy? Co w celu uniknięcia zagrożeń, jakie niesie za sobą globalizacja, robią korporacje i firmy prawnicze na świecie? Czy z tego procesu wynikają dla nich jakieś korzyści? I wreszcie, jak zapatrują się na zjawisko globalizacji nasi polscy prawnicy, przedstawiciele samorządów, kancelarii, bankowości, czy sądownictwa? Globalizacja to temat głośny, znajomo brzmiący, ale czy tak naprawdę dobrze nam znany?

Na te wszystkie niełatwe pytania starali się odpowiedzieć uczestnicy dyskusji panelowej zorganizowanej w Warszawie, 24 października 2001 r. przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA Poland w ramach V Dni Edukacji Prawniczej, które odbyły się w dniach 23–25 października 2001 r. w 14 ośrodkach akademickich w Polsce. Była to już piąta edycja Dni – przedsięwzięcia tworzonego co